

## ЗМІСТ ТА СТРУКТУРА ПОНЯТТЯ "СОЦІАЛЬНО-ЗНАЧУЩІ ЯКОСТІ ОСОБИСТОСТІ"

*У статті представлені результати соціально-педагогічного дослідження формування моделі соціально-значущих якостей особистості.*

Іван Огієнко зробив вагомий внесок у дослідження сутності української нації. Його творча спадщина винятково актуальна в умовах становлення незалежної України.

Основним завданням національної спільноти, на думку Огієнка, є творення національної державності як найвищої громадянської організації, яка покликана забезпечити вільний розвиток і самобутність нації. Однак національна державність може відбутися лише при наявності високого рівня національної самосвідомості.

Ось чому велику увагу приділяє вчений проблемі її формування. В його працях ми знаходимо як вагому теоретичну платформу, так і практичні аспекти вирішення цього завдання. Розвиваючи думки І.Огієнка щодо формування національної самосвідомості, ми провели дослідження формування у молоді соціально-значущих, притаманних громадянину незалежної держави якостей особистості.

Для вивчення та подальшого формування соціально-значущих якостей особистості необхідно, перш за все, скласти модель цих якостей, т. б. окреслити зміст та структуру поняття "соціально-значущі якості особистості".

За методами і результатами побудови психологічної структури особистості в психологічній науці виділяються два основні підходи: індуктивний та дедуктивний. Представниками першого підходу є Р. Кеттел, Г. Айзенк, у сучасній вітчизняній психології – В.М. Мельніков і Л.Т. Ямпольський.

Особливістю подібних класифікацій є те, що вони охоплюють майже увесь масив лінгвістичних даних про особистість та систематизують його шляхом поступового узагальнення – від гранично конкретних одиничних психологічних понять словника до гранично абстрактних категорій, що розглядаються як фактори структури особистості.

Застосування дедуктивного підходу (сходження від абстрактного до конкретного) дозволяє будувати психологічні структури особистості; поступово створюючи "поверхи" психологічних категорій і понять. Даний підхід використовувався в більшості теорій особистості (З. Фрейд, К. Юнг, Б.Г. Ананьев, А.В. Петровський, К.К. Платонов та ін.).

Для створення моделі соціально-значущих якостей ми використовували обидва підходи. Базою послужила функціональна динамічна психологічна структура особистості К.К. Платонова, на яку ми "накинули" сітку лінгвістичних понять про якості особистості.

Перш ніж перейти до детального розгляду нашої моделі, дамо деякі уточнення по структурі особистості Платонова. Запропонована К.К. Платоновим схема психологічної структури особистості розглядалась нами як вихідний пункт для побудови моделі. Для цього однак нам необхідно зробити деякі доповнення та уточнення цієї схеми. Так, В.В.Рибалка вважає, що підструктуру характеру доцільно залишити у соціально-психолого-індивідуальному ряді підструктур, ставлячи її ближче до соціально-обумовленої підструктури; а також ввести дві нових підструктури – спілкування та самосвідомість [1].

Без самосвідомості як "ядра" особистості неможливе ніяке наукове уявлення про структуру особистості. Цей висновок впливає з поглядів на особистість таких відомих дослідників, як У. Джемс, К. Юнг, А. Маслоу, К. Роджерс, Л.С. Виготський, Б.Г. Ананьев, С.Л. Рубінштейн, Г.С. Костюк, П.Р.Чамата та ін. Теж саме відноситься і до підструктури спілкування, адже без здатності до нього неможливий активний взаємозв'язок між особистістю та соціумом.

Що стосується характеру, то його зв'язок із світоглядом розглядається найбільш вагомо. Тому що від того, які є погляди людини на природу, суспільство, працю, на інших людей і на себе, матеріальні та інші цінності, – великою мірою залежить, яку поведінку дозволить собі людина. З цим в першу чергу пов'язаний процес формування стійких способів поведінки – найважливішого компоненту характеру.

Передумовою створення соціально-значущих засад всебічного розвитку особистості може виступити теорія відношень В.Н. Мясіщева. Завдання виховних інституцій, відзначав В.Н.Мясіщев, полягає в тому, щоб культивувати навкруг особистості такі стосунки, які можуть утворювати суб'єктивне багатство особистості у формі її потреб, інтересів, нахилів, і саме такого змісту, в якому зацікавлено суспільство [2].

Розвинувши ідеї В.Н. Мясіщева, А.А. Бодалев підкреслює думку, що коли у людини сформовано відповідне ставлення до праці, суспільної власності, іншим людям, до самого себе, за кожним з цих відношень фактично завжди проглядається тріада:

- 1) сформулювати у людини відповідну систему поглядів;
- 2) розвиток форм емоціонального реагування на кожному з цих соціальних цінностей, що стали для нього типовими;
- 3) виховання способів працювати, спілкуватися і т. ін., що стали характерними для нього. В кожному з таких відношень всі перелічені компоненти тріади дуже тісним чином пов'язані між собою та безпосередньо впливають один на одного.

Метою професіонального самовдосконалення є досягнення свідомого та засвоєного образу (ідеалу) висококваліфікованого спеціаліста, освіченого вихователя, культурної людини.

Оскільки самовдосконалення – процес безперервний, що діалектично розвивається і базується на вимогах суспільства, то і мета його – поняття про ідеал – постійно змінюється. Необхідною передумовою для формування соціально-значущих якостей майбутнього вчителя є створення моделі, що об'єднує такі якості. Для створення моделі нами був застосований метод експертних оцінок як процедура отримання первинних емпіричних даних, що широко застосовуються при проведенні соціологічних досліджень. Для проведення експертних оцінок формується група осіб, які добре інформовані відносно відповідного об'єкту. Для отримання первинних емпіричних даних використовується просте упорядкування значень, що надані кожним експертом. Далі відбувається процедура ранжування середніх значень за кожним показником та розподілення груп об'єктів за значущістю.

З українсько-російського словника Ганича Д. І., Олійника І.С. ми виписали усі якості, що характеризують особистість (усього 186 слів) [3]. Учасниками експертної групи стали 28 чоловік. За якісним складом група складалась з докторів та кандидатів суспільних наук, викладачів вищих навчальних закладів, директорів і вчителів шкіл, представників міського та обласного органів управління, а також суспільних організацій.

Всі вони відповідали на одне запитання: "Які якості, на Вашу думку, повинна мати ідеальна особистість майбутнього громадянина України?". Якості, котрі члени експертної групи вважали неодмінно обов'язковими, вони помічали 3-ма балами, потрібними – 2-ма балами, бажаними – 1-м балом. Далі дані заносилися в матрицю. На третьому етапі обробки проводилося ранжування якостей та підрахунок середнього балу кожної якості. Наступним кроком обробки було об'єднання якостей в чотири групи:

1. Якості, які експертна група не вважає необхідними, потрібними і бажаними.
2. Якості бажані.
3. Якості потрібні.
4. Якості необхідні.

Саме якості особистості, необхідні та потрібні громадянину України в ідеалі, ми і вважаємо соціально-значущими якостями.

Ними стали, на думку експертів, 15 першочергових якостей особистості (список якостей подаємо в порядку зменшення балів):

- добре здоров'я
- розум
- порядність
- професіоналізм
- ввічливість
- гуманність
- сила волі
- працездатність
- вихованість
- працьовитість
- почуття обов'язку
- відповідальність
- доброта
- активність
- ерудитність

В другу по значущості групу увійшли ще 55 якостей, які були об'єднані в синонімічні "сім'ї" і за рахунок цього скорочені. Після проведення процедур методів обробки отриманих даних 40 якостей, які залишились, були "накладені" на схему визначеної нами структури особистості.

Ми припускалися деякої умовності щодо розміщення окремих якостей особистості в "сітці" структури у зв'язку з неможливістю однозначного занесення тієї чи іншої якості до певної підструктури.

Визначені в результаті теоретичного аналізу та методу експертної оцінки якості особистості можна, на наш погляд, вважати моделлю соціально-значущих якостей особистості. Вона може бути представлена в таблиці 1.

На основі аналізу науково-теоретичної літератури з питання формувань соціально-значущих якостей особистості, обґрунтовано вибір структури особистості вчителя, доповнено її новим змістом та характеристиками, а також розроблено модель соціально-значущих якостей особистості.

Таблиця 1

<b>Підструктура спрямованості особистості:</b> безкорисливість, волелюбність, бути громадянином, патріотизм, почуття обов'язку, гуманність, відданість, принциповість, моральність, справедливість
<b>Підструктура характеру:</b> акуратність, дисциплінованість, відповідальність, мужність, терплячість, чуйність, доброзичливість
<b>Підструктура самосвідомості:</b> гідність, честь, інтелігентність, совісність, порядність
<b>Підструктура спілкування:</b> комунікабельність, тактовність, щирість, самовладання, ввічливість, вихованість
<b>Підструктура досвіду:</b>

мудрість, професіоналізм, працездатність, ерудованість
<b>Підструктура форм відображення:</b> розум, почуття гумору, уважність, сила волі
<b>Біологічно обумовлена підструктура:</b> добре здоров'я, активність, життєрадісність, витривалість

Отже, сучасна педагогічна та психологічна наука, розвиваючись, продовжують спадщину таких видатних українських вчених, як І.Огієнко.

#### **СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ**

1. Рибалка В.В. Особистісний підхід у профільному навчанні старшокласників: Монографія. – К., ІІПО АПН України, 1998. – 160 с.
2. М'ясищев В.Н. Личность и неврозы. – Л., 1960. – 240 с.
3. Д.И. Ганич, И.С. Олейник. Русско-украинский и украинско-русский словарь. – К., Феникс, 1995. – 560с.

Матеріал надійшов до редакції 19.11.2001 р.

*Мирошніченко Е.А. Содержание и структура понятия "Социально-значимые качества личности".*

*В статье описаны результаты социально-педагогического исследования формирования модели социально-значимых качеств личности.*

*Myroshnychenko O.A. Content and structure of the concept "socially important qualities of the personality".*

*The article describes the results of social pedagogical investigation of creating the model of socially important qualities of the personality.*